

ПРИМЕРАК

С Р П С К И

КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК.

ПОКЛОН
ОД ГРГУРА ВУЈИЋА
директора гласније

Уредник, Јован Скерлић.

1 ЈАНУАР, 1912.

БЕОГРАД.

Нова Штампарија „Давидовић“, Дечанска 14.

Бр. 263 (XXVIII, 1).

Цена: 1 дин

С Р П С К И

К Њ И Ж Е В Н И

Г Л А С Н И К .

У р е д н и к , Ј о в а н С к е р л и њ .

В л а с н и к , Б о г д а н П о п о в и њ .

К Њ И Г А Д В А Д Е С Е Т О С М А .

Б Е О Г Р А Д .

Н о в а Ш т а м п а р и ј а „ Д а в и д о в и њ “ , Д е ч а н с к а 14 .
1911 .

САДРЖАЈ КЊИГЕ ДВАДЕСЕТ ОСМЕ.
ЈАНУАР, ФЕБРУАР, МАРТ, АПРИЛ, МАЈ И ЈУН 1912.

СВЕСКА ПРВА.

	Страна
Нови Храм. Приповетка од Ива Ћипика	1
После Бала. Приповетка од Лава Толстоја	7
Нума Руместан. Роман, XXVI, од Алфонса Додеа	17
СЕТНА ПЕСМА. Песма од Милана Ракића	24
КИРИЦИЈЕ. Песма од Алексе Шантића	25
ЈА ИДЕМ... Песма од Марина Сабића	30
ЈЕСТЕ ЛИ ЧУЛИ... Песма од Марина Сабића	31
ПЕСМЕ. (Осећање. Славач у долини. Орман), од Артура Рембоа	31
МОЈ ПРВИ ДОЛАЗАК У РУСИЈУ ГОДИНЕ 1872, од Др. Ватрослава Јагића	32
МОЈА ПОСЕТА КОД ТОЛСТОЈА, од Др. Јована Максимовића	39
ВАМПИРИЗАМ У РОМАНТИЧНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ, од Др. Војислава Јовановића	48
СИТНИ ПРИЛОЗИ:	
О српском књижевном језику, од Јована Илића	55
КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД:	
Анте Старчевић, од Др. Јована Скерлића	56
ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД:	
С љубављу се не шали, од Алфреда Де Мисеа, од Бранка Лазаревића	61
УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД:	
Бастијан и Бастијена, од Моцарта. — Концерт Велимира Дозеле, од Милоја Милојевића	66

САДРЖАЈ КЊИГЕ ДВАДЕСЕТ ОСМЕ.
ЈАНУАР, ФЕБРУАР, МАРТ, АПРИЛ, МАЈ И ЈУН 1912.

СВЕСКА ПРВА.

	Страна
Нови Храм. Приповетка од Ива Ђипика	1
После Бала. Приповетка од Лава Толстоја	7
Нума Руместан. Роман, XXVI, од Алфонса Додеа	17
СЕТНА ПЕСМА. Песма од Милана Ракића	24
КИРИЦИЈЕ. Песма од Алексе Шантића	25
ЈА ИДЕМ... Песма од Марина Сабића	30
ЈЕСТЕ ЛИ ЧУЛИ... Песма од Марина Сабића	31
ПЕСМЕ. (Осећање. Славач у долини. Орман), од Артура Рембоа	31
МОЈ ПРВИ ДОЛАЗАК У РУСИЈУ ГОДИНЕ 1872, од Др. Ватрослава Јагића	32
МОЈА ПОСЕТА КОД ТОЛСТОЈА, од Др. Јована Максимовића	39
ВАМПИРИЗАМ У РОМАНТИЧНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ, од Др. Војислава Јовановића	48
СИТНИ ПРИЛОЗИ:	
О српском књижевном језику, од Јована Илића	55
КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД:	
Анте Старчевић, од Др. Јована Скерлића	56
ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД:	
С љубављу се не шали, од Алфреда Де Мисеа, од Бранка Лазаревића	61
УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД:	
Бастијан и Бастијена, од Моцарта. — Концерт Велимира Дозеле, од Милоја Милојевића	66

Политички Преглед:

Балканско Полуострво на крају 1911 године. од Иностраног	72
---	----

Оцене и Прикази:

Вести ни од куда, од Вилиема Мориса, од Др. Во- јислава Јовановића	75
Кроз Црну Гору, од Александра Башмакова, од Јо- вана Јовановића	76

Белешке:

Књижевност: „Гроф Ђорђе Бранковић“. — Књиге Матице Хрватске. — Грађа за историју устанка и ратова 1875-88 године. — „Беседа о слободи савести“. — Две приповетке Сима Матавуља	77
Друштва и Установе: Српска Краљевска Академија. — Културна Лига у 1910-1911	79

СВЕСКА ДРУГА.

Американка. Приповетка, од Јелене Димитријевић	81
Смрт и Девојка. Приповетка од Ота Ернста	91
Нума Руместан. Роман, XXVII, од Алфонса Додеа	101
Хајка. Песма од Владимира Назора	108
Наметљиви Мотив. Песма од Симе Пандуровића	110
* * * Песма од Вељка Петровића	111
Снежанкине Приче. Песма од Милутина Бојића	112
Цар Јосиф II први пут међу Србима, од Др. Николе Ра- дојчића	113
Моја Посета код Толстоја, II, од Др. Јована Максимовића	122
Вампирizam у Романтичној Књижевности, (Крај), од Др. Војислава Јовановића	128
Књижевни Преглед:	
Анте Старчевић, II, од Др. Јована Скерлића	136
Позоришни Преглед:	
Драматуршке идеје Аугуста Стриндберга, од Бранка Лазаревића	141
Научни Преглед:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића, од Јована Томића	145

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД:

„Виларови драгони“, од Мајара, од Милоја Милојевића 150

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

Тартарен Тарасконац, од Алфонса Додеа, превод Душана Л. Ђокића, од Миодрага Ибровца . . . 154

БЕЛЕШКЕ:

Књижевност: Нова збирка приповедака Ива Ђипика. — Друго издање „Макиавелиа“. — „Српско-бугарски комитет за економско зближење Србије и Бугарске“. — Ново-пазарски санџак. — Руски утицаји на српску књижевност. — „Духовни препорођај српскога народа“. — О старим српским црквама. — „Полумесец се гаси“. — Политички живот у свету. — Историја Отоманскога Царства до 1909 године 156

Друштва и Установе: Српска Краљевска Академија 160

СВЕСКА ТРЕЋА.

Американка. Приповетка, (Крај), од Јелене Димитријевић	161
Историја Мојих Књига. Приповетка од Алфонса Додеа	170
Нума Руместан. Роман, XXVIII, од Алфонса Додеа . .	176
Посљедње Писмо. Песма од Др. Драгутина Домјанића	184
Планина. Песма од Др. Милоша Перовића	185
Зидање Скадра. Песма од Косте Петровића	186
Сенке. I Булке. II Први пут, од Милорада Петровића .	187
О Српским Женама, од Др. Тихомира Ђорђевића . . .	188
Свршетак Једног Научног Дјела, од Др. Јевта Дедијера	196
Моја Посета код Толстоја, III, од Др. Јована Максимовића	203
Књижевни Преглед:	
Анте Сарчевић, (Крај), од Др. Јована Скерлића . . .	212
Позоришни Преглед:	
Магбет, од В. Шекспира, од Бранка Лазаревића . .	218
Научни Преглед:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића,	
II, од Јована Томића	222

Политички Преглед:

- Садашње стање у Отоманској Царевини, од Иностраног 227

Оцене и Прикази:

- Извори, време састављања и личност састављача теодосијевске редакције живота Светог Саве, од С. П. Розанова, од Миливоја Башића 230 ✓
- Етнографска карта западног Словенства, од Т. Флоринског, од Милоша Московљевића 232
- Вилхелм II, шта каже, шта мисли, од Жила Арена, од Јована Јовановића 235

Белешке:

- Књижевност: Стране речи у руском језику. — Словенство. — О. Н. В. Гогољу. — Емиграционо питање 237
- Читуља: Др. Имбро Ткалац 239

СВЕСКА ЧЕТВРТА.

- Звона. Приповетка од Божа Ловрића 241
- Ноћни напад. Приповетка од Детлева фон Лилиенкрона 245
- Нума Руместан. Роман, XXIX, од Алфонса Додеа . . . 252
- Ти. Песма од Алексе Шантића 260
- Глас. Песме од Мирка Королије 261
- Кампанил. Песма од Аугустина Ујевића 263
- У тузи. Песма од Божидара Пурића 263
- Идол. Песма од Огиста Барбјеа 264
- Социјални задатак Университета, I, од Др. Богдана Гавриловића 269
- Моја Посета код Толстоја, IV, од Др. Јована Максимовића 278
- О српским женама, (Крај), од Др. Тихомира Ђорђевића 285
- Књижевни Преглед:
- Циво Бунић Вучићевић, I, од Др. Франа Кулишића, од Николе Антуле 295

Позоришни Преглед:

- Магбет, од Шекспира — Трагедија Једнога Магарца, од Милана Вукасовића. — Заборављени Дуг, од Миливоја Предића, од Бранка Лазаревића 301

Научни Преглед:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића, III, од Јована Томића	309
Уметнички Преглед:	
Концерат Српско-Јеврејског Певачког Друштва у Народном Позоришту, од Милоја Милојевића .	313
Политички Преглед:	
Политичка путовања, од Иностраног	315
Белешке:	
Књижевност: „Ново-пазарски Санџак и његов ет- нички проблем“. — „Спиритизам“. — „Наши писци и преписивачи од XIV до XVIII века“. — „О васпитању“. — О бугарској књижевности .	319
Друштва и Установе: Чупићева Задужбина	320

СВЕСКА ПЕТА.

Непогода. Приповетка од Л. Михајловића	321
Нума Руместан. Роман, XXX, од Алфонса Додеа	326
Окови. Песма од Милорада Митровића	335
Жалост Мистике. Песма од Јосипа Косора	336
Рабање сунца. Песма од Милутина Јовановића	337
Ја долазим са снажном музиком. Песма од Валта Витмена	337
* * * Песма од Ф. И. Тјутчева	338
Хајне о Немцима, од Др. Милоша Тривунца	338
Социјални задатак Университета, (Крај), од Др. Богдана Гавриловића	346
Моја Посета код Толстоја, V, од Др. Јована Максимовића	353
Ситни Прилози:	
Ко је Гертуча у „Горском Вијенцу“?, од Др. Ми- лана Георгијевића	362
Књижевни Преглед:	
Џиво Бунић Вучићевић, од Др. Франа Кулишића, (Крај), од Николе Антуле	363
Позоришни Преглед:	
Повратак и Зулумћар, од Светозара Ђоровића. — Државни стан, од Виктора Ришкова, од Бранка Лазаревића	370

	Страна
НАУЧНИ ПРЕГЛЕД:	
Елементи математичке феноменологије, од Др. Михаила Петровића, од Др. Милутина Миланковића	376
Јован Томић као историк; од Др. Николе Вулића, IV, од Јована Томића	382
УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД:	
Из концертне сале, од Милоја Милојевића	387
ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД:	
Гроф Ерентал. — Избори у Турској, од Иностраног	391
ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:	
Родољубиве Песме, од Вељка Петровића, од Др. Јована Скерлића	394
Комитет „Јединство и Напредак против Устава“, од А. Фуа, од Др. Бошка Љубишића	396
БЕЛЕШКЕ:	
Књижевност: „Вереници“. — Преводи са српског. — Устанак балканских Словена 1875—1878 и Словенци. — „Балканске савремене ствари“	397
Друштва и Установе: Српска Краљевска Академија	398

СВЕСКА ШЕСТА.

ШИМЕРА. Приповетка од Др. Милутина Ускоковића	401
СВРШЕНО. Приповетка од Гија Де Мопасана	405
НУМА РУМЕСТАН. Роман, (Крај), од Алфонса Додеа	411
СЕТВА И ЖЕТВА. Песма од Велимира Рајића	423
БРАЋА. Песма од Милорада Петровића	424
ЗАБОРАВЉЕНА. Песма од Владимира Черине	425
КУЛА ЗАБОРАВА. Песма од Милоша Видаковића	426
ГЕНЕРАЛ СИМЕОН ЗОРИЋ, од Др. Јована Скерлића	427
ХАЈНЕ О НЕМЦИМА, (Крај), од Др. Милоша Тривунца	434
МОЈА ПОСЕТА КОД ТОЛСТОЈА, VI, од Др. Јована Максимовића	442
ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД:	
Госпођа са Сунцокретом, сан венџијанске ноћи, од Ива Војновића. — Пустолов, од Алфреда Каписа, од Бранка Лазаревића	450
НАУЧНИ ПРЕГЛЕД:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића, V, од Јована Томића	457

Политички Преглед:

- Статистика чета у европској Турској 1911 године,
од Иностраног 462

Оцене и Прикази:

- Дани и Ноћи, од Симе Пандуровића, од Др. Јо-
вана Скерлића 466

- Фра Ловро Михачевић по Албанији, од Др. Тихо-
мира Ђорђевића 467

- Српски песници, од Ота Хаузера, од Др. Милана
Ђурчина 472

БЕЛЕШКЕ:

- Књижевност: „Стари мотиви“. — Друга књига „Срп-
ског Дијалектолошког Зборника“. — „Природно
лијечење“. — Један словенски суд о модерној
српској лирици. — „Славенски Глас“ о Србима.
— Дела Марина С. Дринова. — Бугарска књи-
жевност у 1911 години. — „Питање народности“.
— Македонија. 475

- Друштва и Установе: Српска Краљевска Акаде-
мија. — Матица Српска. 479

СВЕСКА СЕДМА.

- Умор. Приповетка од Исидоре Секулић 481

- Кучка. Приповетка од Владислава Рејмонта 491

- Зашто. Приповетка од Лава Толстоја 503

- СРБЉАК. VII. Марко Краљевић. Песме од Мирка Королије 510

- О Иву Војновићу, I, од Арсена Венцелидеса 515

- Ђура Јакшић у Јагодини, од Емила Цветића 522

- МОЈА ПОСЕТА КОД ТОЛСТОЈА, (Крај), од Др. Јована Мак-
симовића 528

Књижевни Преглед:

- Историја старијих југословенских књижевности, од
Др. М. Мурка. — На критику Историје старијих
југословенских књижевности, од Др. М. Мурка,
од Павла Поповића 540

Позоришни Преглед:

- Изван Дrame и Књижевности, од Бранка Лазаревића 546

	Страна
НАУЧНИ ПРЕГЛЕД:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића VI, од Јована Томића	548
ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД:	
Грчко-бугарско зближење. — Избори у Грчкој, од Иностраног	552
ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:	
„Историја Српских Штампарија“, од Властимира Будимовића, од Александра Арнаутовића	555
БЕЛЕШКЕ:	
Књижевност: Поводом оцене књиге Г. Др. М. Мурка. — „Нове Песме“. — „Четник“. — Републикан- ска Библиотека. — „Љубљански Звон“ о срп- ској поезији.	558
Читуља: Осман Ђикић.	559

СВЕСКА ОСМА.

КОЛАШИНСКА ЛЕГЕНДА О Краљевићу Марку. Приповетка од Гр. Божовића	561
ЧВОРАК. Приповетка од Лудвига Томе	568
ЗАШТО? Приповетка, II, од Лава Толстоја	572
ТАМНА ИСПОВЕСТ. Песма од Данице Марковић	579
БЕСАНИЦА. Песма од Марина Сабића	579
ОЧЕ НАШ... Песма од Стевана Петрова Бешевића	582
ВЕТРОМ ШИБАНИ. Песма од Милутина Бојића	583
ЈЕДАН ФРАНЦУСКИ РОМАН ИЗ XVII ВЕКА: „Кнегиња де Клев“, од Г-ЋЕ ДЕ Лафает, од Светислава Петровића	584
О ИВУ ВОЈНОВИЋУ, (Крај), од Арсена Венцелидеса	597
СТАРОСТ КАО ХРОНИЧНА ЗАРАЗНА БОЛЕСТ, од И. И. Мечникова	604
КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД:	
Око превода „Заратустре“, од Др. Милана Ђурчина	610
ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД:	
Кориолан, трагедија у пет чинова од В. Шекспира, од Бранка Лазаревића	619
НАУЧНИ ПРЕГЛЕД:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића, VII, од Јована Томића	623

Политички Преглед :

Јадранска железница. — Турски рат, од Иностраног 629

Оцене и Прикази :

Уриел Акоста, од Др. Милоша Тривунца 633

Једна америчка библиографија о Балкану, од Др.
Војислава Јовановића 635 *u*

Белешке :

Књижевност: „Кроз пустињу и прашуму“. — „Жум-
берчани и Мариндолци“ 639

Читуља: Богобој Руцовић 639

СВЕСКА ДЕВЕТА.

Иза јутрења. Приповетка од Светозара Ђоровића . . . 641

Романтичне душе. Позоришни комад од Едмона Ростана 645

Зашто? Приповетка, III, од Лава Толстоја 652

Номади. Песма од Јована Дучића 658

Чедност. Песма од Јована Дучића 659

Вече у равници. Песма од Милана Луковића 660

ПЕСМА. Песма од Милана Луковића 660

Фантазија. Песма од Жерала Де Нервала 661

Шта си учинио? Песма од М. Деборд-Валмор 661

Криспијева спољашња политика, од Слободана Јовановића 662

Хрватска писма, од Милана Марјановића 667

Старост као хронична заразна болест, (Крај), од И. И.
Мечникова 674

Књижевни Преглед :

Око превода „Заратустре“, II, од Др. Милана Ђур-
чина 673

Позоришни Преглед :

Драмски конкурс за 1911/12 годину, од Бранка Ла-
заровића 688

Научни Преглед :

Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића,
VIII, од Јована Томића 692

Политички Преглед :

Русија и Аустро-Угарска за Балкан. — Крит—Ки-
пар, од Иностраног 699

	Страна
ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:	
Нове Песме, од М. М. Ракића, од Др. Јована Скерлића	703
Књиге Матице Словеначке за 1911 годину, од Уроша Џонића	707
У турском ратном логору. Кроз Албанију, од Др. Ернста Јека, од Е.	710
Толстојев живот, од Ромена Ролана, од Др. Дра- гутина Прохаске	712
БЕЛЕШКЕ:	
Књижевност: Један превод из Толстоја. — „Савре- мена Италија“	716
Друштва и Установе: Годишња Скупштина Српске Књижевне Задруге. — Просветна анкета код пра- вославних и муслимана у Босни и Херцеговини	716 <i>u</i>

СВЕСКА ДЕСЕТА.

Љубомора. Приповетка од Л. Михајловића	721
Романтичне душе. Комедија, II, Едмона Ростана	732
ЗАШТО? Приповетка, (Крај.), од Лава Толстоја	742
ЖЕЋ. Песма од Алексе Шантића	748
СРЦЕ. Песма од Алексе Шантића	748
БАЛАТЕ. Песме од Мирка Королије	749
ВЕСТИ ИЗ ВЕНЕЦИЈЕ. Песма од Анрија Де Рењијеа	750
КРУНИСАЊЕ. Песма од Алберта Самена	750
КРИСПИЈЕВА СПОЉАШЊА ПОЛИТИКА, (Крај.), од Слободана Јовановића	751
ХРВАТСКА ПИСМА, II, од Милана Марјановића	757
ПОСЕТА ЊЕГОШУ, од Едварда Митфорда	764
СИТНИ ПРИЛОЗИ:	
Један „превод“ са српскога на „илирски“, од Др. Јована Скерлића	771
КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД:	
Око превода „Заратустре“, (Крај.), од Др. Милана Ђурчина	772
НАУЧНИ ПРЕГЛЕД:	
Јован Томић као историк, од Др. Николе Вулића, (Крај.), од Јована Томића	786

Политички Преглед:	
Аутономија Македоније, од Иностраног	789
ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:	
Крај Мора, од Ива Ђипика, од Бранка Лазаревића	792
Штампарије у Србији у XIX веку, од Александра Арнаутовића, од Др. Јована Скерлића	795
БЕЛЕШКЕ:	
Књижевност: „Повеље Матије Нинослава“. — Једна популарна књига. — Један јубилеј — Немачки часопис о српској књижевности. — „Тројни Савез“. — Илузија у романтизму.	796
Друштва и Установе: Српска Краљевска Академија.	798
Читуље: Натко Нодило. — Август Стриндберг.	799

СВЕСКА ЈЕДАНАЕСТА.

Љубомора. Приповетка, II, од Л. Михајловића	801
Романтичне Душе. Комедија, III, од Едмона Ростана	810
Господин Парам. Приповетка од Гија Де Мопасана	821
Јато Голубица. Песма од Божа Ловрића	829
Црни Коњи. Песма од Божа Ловрића	829
Молитва. Песма од Милутина Бојића	830
Пепи. Песма од Алфреда Де Мисеа	830
Путнички Штап. Песма од Ђованиа Пасколиа	831
Уставотворна Власт и Промена Устава, од Јаше Продановића	832
Версификација Милана Ракића, од Др. Милана Ђурчина	842
ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД:	
Комика трагике, од Бранка Лазаревића	853
Уметнички Преглед:	
Четврта југословенска уметничка изложба, од Милана Предића	856
Васкрсење, од Стевана К. Христића, од Милоја Милојевића	862
ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД:	
Нови арнаутски покрет, од Иностраног	868
ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:	
Дела Јована Ристића (Бечкеречанина), од Др. Јована Скерлића	872

	Страна
БЕЛЕШКЕ :	
Књижевност: „Уставобранитељи“. — „Болести во- ље“. — Доситеј Обрадовић код Бугара.	874
Друштва и Установе: Матица Српска. — Савез сло- венских академија	875
Читуља: Болеслав Прус	879

СВЕСКА ДВАНАЕСТА.

Љубомора. Приповетка, (Крај), од Л. Михајловића	881
Романтичне душе. Позоришни комад од Едмона Ростана	890
Господин Паран. Приповетка, I, од Гија Де Мопасана	901
На Граници. Песма од Милутина Јовановића	912
Један Гроб. Песма од Милутина Јовановића	913
У Цркви. Песма од Стевана Петрова Бешевића	913
Кад Будете Стари. Песма од Вилиема Батлера Јитса	914
Балада о спољашњем животу. Песма од Хуга фон Хоф- манстала	915
О Кнезу Милошу Обреновићу и Илирцима, од Ђура Шурмина	915
Уставотворна власт и Промена Устава, II, од Јаше Про- дановића	919
Слободно Испитивање у Науци, од Анриа Поанкареа	931
Позоришни ПРЕГЛЕД :	
Госпођа са Сунцокретом, од Ива пл. Војновића, од Бранка Лазаревића	940
Уметнички ПРЕГЛЕД.	
Четврта југословенска уметничка изложба, (Крај), од Милана Предића	945
Политички ПРЕГЛЕД :	
Бугарска, Србија и Црна Гора, од Иностраног	951
БЕЛЕШКЕ :	
Књижевност: „Срби у Угарској и Србија. — „Су- данија“. — „Проблем наслеђа у биологији“. — Модерна Библиотека.	954
Друштва и Установе: Српска Краљевска Академија.	956
Читуље: Пенчо П. Славејков. — Антон Ашкерц. Леон Дијеркс	956

рубцу. Њене младе груди, као две крупне брескве дрхтале су под ударцима била. Њој се и нехотице отеше очи на кошуљу која равномерно дрхташе, и она је раскопча, и зари своју главу у недра. Она сад први пут опази тек осенчене правилне линије свога лепог тела, и она га дуго посматраше.

Један леп, плави лептирчић који дотле несташно облетао око њене кудраве главице улете случајно у недра, и изгуби се у топлини и мирису младе крви, која навираше на свакој пори. Он покуша да излети, и на лепим крилима додирну и помилова најузвишеније место на левој страни груди.

Кроз њено младо тело проструја нека језа, коју дотле никад није осетила, и она брзо закопча недра, а мали несташко се лепршаше и непрестано је миловаше.

На послетку, уморен лептирић паде на десну страну и своје малене пипке зари у једру белину и заголица је тако силно, да она врисну, леже на траву, рашири обе руке и обамираше од неке потајне милине, осећајући голицање малога створа.

Потесом забруја двојница. Она скочи и погледа на ону страну од куда је допирао звук. Њене очи пламтеле су као два усијана угљена. Она је слушала тужну песму и чезнула за нечим непознатим, а мали лептир је полако умирао на њеним грудима.

Милорад М. Петровић.

О СРПСКИМ ЖЕНАМА.¹

Господо и Госпође,

Кад ми је саопштено да је на мене пала част, да говорим пред вама о српској жени, доведен сам био у незгодан положај. О српској жени као о целини, као о једноме типу, не може бити говора, јер тога типа нема. У нас има неколико типова жена и међу њима је велика разлика: огромна је скала од патријархалне српске жене, која је још ниже биће, бесправни створ, економска потреба и фабрика радне снаге, и

¹ Јавно предавање држано у Шапцу 27 новембра 1911 године, на позив Шабачког Женског Патриотског Друштва.

културне српске жене, која се пење чак дотле да је не ретко књижевник, уметник и борац за идеално женино право. Та је скала велика и код других, баш најкултурнијих народа, али се тамо, пре свега, она не спушта тако ниско као у нас, а за тим, на њој нема размака и провалија као у нас: тамо су прелази од жена на врху и жена на крајњој степеници поступни, управо не приметне ниансе; и чврсте везе везују све у једну органску целину са деловима, који се хармонично наслањају један на други, који се разумеју, штите, одржавају, подижу и унапређују. Ту може бити говора о жени као о једној целини. У нас као што рекох није тако. С тога сам принуђен да говорим о ономе чега има; на име о српским женама, управо о њиховим главним типовима и о њиховом положају.

Да одмах пређем на ствар. Српска жена има три главна типа: *патријархални*, *полупатријархални* и *културни*. Међу њима је велика разлика, међу њима нема ни везе ни додира, сваки се развија за себе и без везе с другим, без једнога сталнога циља и без једног идеала.

У патријархалној средини нашега народа, у селима, нарочито у селима планинским, забаченим и одстрањеним, у средини која живи и која се развија засебно и самостално, без или са минималним утицајем више културе, води се наш старински, примитивни живот. У тој средини жена има нарочити положај. На име, ту је само човек — човек, жена је ниже биће. Човек је сопственик свега, жена ничега, па ни своје деце. У том погледу врло је карактеристично место из једне херцеговачке приповетке, где муж говори жени: „А зар си ми Стану (кћер) у сандуку с прђијом донијела, те велиш да је и твоја као и моја, је ли?“¹ Жена ради многобројне врло тешке послове, човеку је недостојно да у њима узме учешћа и да јој помогне. Човек је господар, жена је слуга, — човек заповеда, жена слуша. Она чак нема права ни да једе за трпезом свога господара, већ има дужност да га пријелу двори и да једе засебно. Од тога није била изузетак чак ни Кнегиња Љубица у Крагујевцу и Пожаревцу,² ни Госпођа

¹ Вук Врчевић, „Низ српских приповиједака“, Панчево, 1881, стр. 16.

² М. Ђ. Милићевић, „Кнез Милош у причама“, нова збирка, 1900, стр. 22; Ото Дубислав Пирх, „Путовање по Србији у години 1829“, српски превод Др. Д. Т. Мијусковића, Београд, 1899, стр. 66.

Томанија овде у Шапцу¹, чији су мужеви, и ако су се успели на високе положаје, у погледу жена остали патријархални. Као господар човек има права да своју жену казни и то чак свирепо — да је туче. 20 августа 1824 године тужила се Народноме Суду нека Риста из Сирогојна, у Нахији Ужичкој, на свога мужа Илију Савића, што је немилостиво туче. На питање Суда: „Зашто ти, Илија, бијеш тако жену?“ Он је одговорио: „Ја јесам њу био неколико пута, *као своју жену*, но не тако, као што она каже...“² Човек може ићи куд хоће и радити шта хоће, жена не сме ни да разбира о његовим пословима:

Кад ме жена пита, ђе сам био
Казаћу јој да сам со сијао;
Куку њојзи, ако не вјерова!

вели кнез Јанко у „Горскоме Вијенцу“. Сматрана као имаовина свога мужа, жена се насилно одводи: отима, граби, вуче, као плен, или се купује и продаје као роба. Као имовина она припада само ономе чија је, са пуним ограничењем и у најмањим ситницама. Слобода кретања је преступ. Грешка противу супружанске дужности је злочин, који се казни гадним срамоћењем и метањем под гомилу.

Патријархална жена се узима из тројаквих разлога. Прво, она је радна снага. Због тога мора бити здрава и снажна, да може да ради, да прва устане и да последња легне. Уз то мора бити покорна, и да угове: мужу, свекру, свекрви, деверима, јетрвима, да како песма каже „свима буде слуга“. Друго, она је природна потреба и верни извор насладе своје мужу. Због тога не сме бити одвратна и имати недостатака. Треће, она се сматра као извор радне снаге и продужења лозе. Због тога мора рађати пород, у коме мора бити и мушкараца. Не врши ли ма коју од ових намена, она се презире, злоставља, отерује, па се чак поред ње доводи и друга, — највећа увреда која се жени може учинити. Примера да су сељаци отеривали своје жене чим онеспособе за рад или имају каквих непријатних недостатака или немају деце, у намери да се ожене другима, нису ретки; али нису ретки ни примери, да су поред неспособних за рад ружних или нероткиња доводили још по

¹ Ђ. Магарашевић, „Путовање по Србији у 1827 години“, стр. 9.

² Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Народни Суд 1824 године.

једну. Кад црква и власти не би ово спречавали, било би оваквих примера много више. У старије време кад су у нас још потпуно владали примитивни народни појмови и кад црква још није била задобила државне потпоре, овакви су двоженачки бракови били обични. Њих је и кнез Милош у почетку одобравао, јер је и сам био народних погледа ни жену и брак. Тако је 1823 године одобрио неком Цветку бившем буљубаши из Пореча, чија је жена ослепела, да се може оженити другом, али да и прву задржи.¹ У народним песмама се казује, како је муж поред прве довео и другу жену, јер је прва хотећи да се покаже стидљива, по савету материном, непрестано ћутала, а он мислио да је нема.² Нарочито је двоженство у обичају кад жене немају деце или кад немају мушке деце. „Наш се сељак страшно плаши да му жена не буде неротка“. Он сматра да „је пропао, ако нема порода: нема га ко у старости одменити у раду; нема ко какон њега запалити му крсне свеће, нити се ко има молити Богу за његову душу“.³ У том погледу врло су карактеристичне Мићунове речи из Врчевићеве приповетке „Народна пресуда вјерене па развјерене дјевојке“: „Зар ни још не знаш, да жене нијесу спрам мужева друго но праве робиње, и да се људи не жене ни за шта друго, но да имају порода, исто као да купи једну живу, да му роди круха, без којег би човјек умро као суви пањ у гори, те не видио од свога срца порода, и тако би му се угасила крсна свијећа“.⁴ Мушка су деца нарочито радост и срећа. Женско је дете „туђа кост“, како народ каже. На мушкој деци остаје лоза, кућа и продужење домаћег култа, славе. Ово последње има велики значај у народној религији. Отуда се сматра као тешка клетва, кад се коме каже: „свећа му се угасила“, што значи: не имао мушкога порода. С тога је код оних, који немају мушке деце најчешћи случај да поред прве жене узму још једну, при том се обично са првом по-

¹ Тих. Р. Ђорђевић, „Бигамија и полигамија код Срба“ („Српски Књижевни Гласник“, свеска за 1 новембар 1907, страна 669—670“).

² Богољуб Петрановић, „Српске народне пјесме из Босне“, Сарајево 1867, стр. 251—253; Л. Николић, „Српске народне песме из Срема“, стр. 63.

³ М. Ђ. Милићевић, „Летње Вечери“, стр. 221—222.

⁴ Вук Врчевић, „Низ српских приповиједка“, стр. 15.

братиме и живе као брат и сестра.¹ Овакво двоженство толико је ушло у обичај, да је постало природно, те му се ни жене не противе, већ чак саме налазе мужевима другу жену. Вук Врчевић казује један истинити догађај из општине грбљанске, како Јово и Мара за двадесет и две године нису имали деце, па Јово отишао о месојеђама са женом и са братом на сеоско гувно, где се игра и пева. Ту се нешто с братом завади и брат му рекне: „Шјутра да се дијелимо, доста сам тебе, ископаниче, и жену ти нероткињу дворио и трпио“. И сутра дан се одиста поделе. Јово се од тада сневесели и даде се у црне мисли. Најзад га Мара једном озбиљно запита, шта му је. Он јој одговори: „Прођи ме се, Маре, тако ти вјенчане уре! Што ми је на срцу ласно је свакоме погодити, а камо ли теби, не гријеш се о мене. Знаш ли, Маре, да је наша старинска клетва вазда најтежа била: тако ми се не утрла три сјемена: људско, скотско и земаљско (пород, четвороножно и род у земљи). Шта ће човјеку оба потоња, па нека су и најизобиљнија, кад му Бог прво узме, као што је мене и тебе утробу свезао, те не имамо ни змије од нашега срца? Човјек се не рађа, да на претек једе и пије, као добар пастуг на пунане јасли; људи се не жене да у игри своје дане премећу, него да након себе свој пород оставе, да на синовље руке умру и да их синови у гроб положи, а њихово имање да ђеци оставе, а не да им га куси и репати развукују. Све четвороножно и летуште, па што пупча и што листа, сретније је од мене, јер по Божјему даћу имаше и имаће плода, а мене се ископа кућа и угаси крсна свијећа (плаче). Па поврх свега овога брат ми Станко уби ме по срчанику, кад ме на сеоском гувну крвнички обружи, називајући ме „ископаниче“, а тебе „безроткињо“, па ми се нешто дало по срцу и по мозгу, све ми је омрзнуло и пред очима ми као крваво“. Кад Мара то чу, предложи му да га ожени. Он се брањаше, али она га не послуша. Кад Јово оде у пазар она оде „оцу, па попу, кнезу и другој тројици, па и сеоском главару, замоливши свакога да шјутридан дођу код ње на ручак, ником ништа не казавши“. Кад сутра дан дођоше, Мара им пред Јовом све потанко каза, шта је било и шта је наумила. „Ви ми шестиња

¹ Лука Брђић-Бјелокосић, „Из народа и о народу“, књига прва, стр. 211—212.

немојте бити душмани, него ми из ваших уста реците, да оженим мога мужа Јова, а ја сав гријех мећем пред Богом на моју душу, а узимам одговорност пред владиком и у суду которскоме, ви сте мој владика и суд“. После ручка сви се посаветоваше и кад најзад поп рече, да нужда закон мења, сви јој одобрише. Кроз десет дана Мара нађе, вери и без сватова доведе Јови младу девојку и добави од некуда некаква стара попа те их венча,¹ а она им кумовала, па је од тад звала мужа куме, а он њу кумо. „Коме гођ није законито било оваково вјенчање, за нашега Јова било је презаконито, јер је с последњом женом имао два сина и једну кћер. Мара је звала последњу жену — невјесто, а она њу — свекрво, мајко и кумо“.² По тврђењу Г. Б. Ђ. Нушића у Сиринићској Жупи, у Старој Србији, међу Србима има и сад двоженства. Он именује неколико двоженца у селима: Готовуши, Јажинцу и Штрпцу. Свуда је разлог овом обичају немање деце. У Јажинцу је сама жена, која за седам година није имала деце, била провадацика мужу за другу жену, а она остала у кући да с њим живи као сестра.³

Са свим је природно да од овакога облика множења, тако рећи из потребе, није далеко до злоупотребе, до крајњег унижења жениног достојанства и угледа. Имајући по примитивним народним појмовима права на довођење још једне жене, људи су их доводили и просто из задовољства и беса. Ни данас нису ове ствари у народу тако ретке, и ако су и законима и вером забрањене; у раније време биле су много

¹ У старије време није се много пазило који ће свештеник свршити црквени обред, главно је да се обред сврши. Због тога је и могло бити злоупотреба да се венча већ ожењен човек. Герасим Зелић казује за Далмацију крајем XVIII века: „прије се никад није знало управо ко је коме парох, који христјанин коме пароху принадежи“, те је он забрањено „да ниједан парох не смије у туђој парохији какву свету тајну савршити, без дозвољења онога пароха, чија је црква, осим у случају крајње нужде“ (Житије, II, стр. 115). У почетку XIX века свештеници су у Србији венчавали свакога ко им се обрати, не питајући је ли ожењем или не. Нарочито су бегунци из једног краја у други правили злоупотребе у овом погледу.

² Вук Врчевић, „Низ српских приповиједака“, стр. 98—106.

³ Б. Ђ. Нушић, „С Косова на Сиње Море“, стр. 13.

чешће.¹ Наши претци, који су из примитивне средине народне устали на оружје, да се боре за ослобођење од Турака, према жени нису били широких погледа, већ на против. Вође пак народне видећи се на власти представљали су врхунац злоупотребе према жени. За то има пуно примера. Кад су у почетку 1807 године Срби потукли Турке у Београду, остану многе удовице и сирочад. Да би их се отресли, Срби их натоваре на две лађе и низ Дунав отправе у Турску. У Поречу их заустави Миленко Стојковић и избере најлепше жене, девојке и женску децу за себе, те начини читав харем.² Хајдук Вељко је поред живе жене имао Чучук-Стану. Кнез Милош је у том погледу довољно познат. Није бољи био ни Јован Мићић,³ ни многи други. Павле Цукић имао је две венчане жене, које су једна поред друге живеле и лепо се слагале, чак и после његове смрти.⁴

Најзад, људима није ништа до оставе своје жене на милост и немилост судбине, па да отидну у бели свет, и да се тамо ожене другима. Герасим Зелић казује о Бокељима из почетка XIX века, да „многи младићи, којима се своје суђенице не допадају, побегну по мору у Смирну или Цариград, ту се ожене и на веки остану“.⁵ Вук Врчевић казује за западне крајеве нашега народа, да су људи одилазили у свет, остављајући на дому жене, које се ни после десет година нису смеле удавати.⁶ Оваквих је ствари било и у Србији.⁷ Акта Државне Архиве садрже пуно података о томе.

Код оваквога стања ствари врло је природно, што и при-

¹ Владимир Ђоровић, „Бигамија и полигамија код Срба“ („Српски Књижевни Гласник“, св. за 16 октобар 1907 стр. 575—583); Тих. Р. Ђорђевић, „Бигамија и полигамија код Срба“ („Српски Књижевни Гласник“, св. за 1 новембар 1907, стр. 662—672); Радосав М. Грујић, „Бигамија и полигамија код Срба“, Нови Сад 1909; Исти „Matrimonialia Српскога Народа у прошлости“. Сарајево 1910.

² Мих. Гавриловић, „Милош Обреновић“, II, стр. 717.

³ М. Ђ. Милићевић, „Зимње Вечери“, стр. 191.

⁴ М. Ђ. Милићевић, „Додатак Поменику од 1888,“ Београд 1901, стр. 126—127.

⁵ Герасим Зелић, „Житије“, свеска III, Београд 1900, стр. 30.

⁶ Вук Врчевић, „Низ српских приповиједка“, стр. 23 и 38.

⁷ М. Ђ. Милићевић, „Кнез Милош у причама“, Београд 1891, стр. 259—260; 1900, стр. 112.

митивна жена није могла остати равнодушна. У место да буде отета, одвучена или продата недрагоме, она је одбегавала за онога ког јој срце жели. Ни у том случају она није добро пролазила: увек је сматрана као да се наметнула, као само-дошљаница. И сувише је позната народна песма о „девојци која сама дође“. Но то је у исто време и врхунац реакције коју је жена смела учинити, а да за то поднесе само прекор, а у ствари, да ни најмање не понизи достојанство жене. Оно што је чинила ван тога, било је испод њеног достојанства. Па ипак је и то настајало, чим су створени услови за то. Само тамо где је народ остао на своме огњишту, у непомућеним патријалхалним приликама, ропски положај жене остао је стална навика, која се не осећа и ако је ту, као рана која се не позлеђује. Жена је ту очврсла у своме положају, сноси га и чак сматра да не сме и не може бити другојаче. Тамо пак где је сеобама, размирицама, турским насиљем, променама управа, патријархалност поремећена, власт човекова према породици ограничена или сведена, а индивидуалност постала без велике контроле и дисциплине, где су у опште стари обичај и ред уздрмани, примитивна жена се осетила своја. Али је била немоћна да се уздигне, те је заједно са падом старог система живота, који ју је држао као роба, пала и жена и постала осиона, самовољна, распусница, убица, рђава мати и домаћица. Ослобођена Србија у почетку XIX века имала је врло мешовито становништво из најразличитијих страна Српских Земаља, са врло поколебаним друштвеним односима и врло лабавим моралним обавезама. Та Србија показује у погледу жена стање какво се данас не да замислити. Ја нећу да наводим многобројне примере, које сам нашао у актима Државне Архиве, који бацају ружну светлост на „старо добро време“ наше Отаџбине и жена у њој, само ћу да поменем један, баш из ове околине, који показује, колико се патријалхална жена била отела жениних дужности и моралних обзира: 11 фебруара 1819 године пише из Шапца Јеврем Обреновић Кнезу Милошу: „И пређе, Господару јавио сам Вам, да се у овој нахији много деце рађа без законог брака и то највише од ближњи сродства. Не знам каковим би начином ово прекратити се могло“.¹ Против оваквих и сличних ствари предузи-

¹ Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Јеврем Обреновић 1819 године.

мане су врло строге мере те су сузбијане и смањиване.¹ Организовање црквених власти, стварање закона и сређивање прилика у Србији знатно су подигли патријархалну жену из понижења и моралнога пада. Али је она и поред тога и даље остала без побољшаног положаја, више или мање роб и незналица.

Наша патријархална жена није напредовала, из ње се није развијао нови савршенији женски тип, који би с њом остао у вези. У још недирнутим патријархалним срединама, она је и данас дивљака; даље од тих средина она је почела да се квари. Подизање нашег културног нивоа мало је што стигло да учини. Тек са много напора култура ће моћи извршити свој благотворни утицај и на нашу патријархалну жену, нашу сељанку, на којој почива снага и благостиње широке масе нашега народа.

То је наша патријархална жена.

(Свршиће се).

ТИХОМИР Р. ЂОРЂЕВИЋ.

СВРШЕТАК ЈЕДНОГ НАУЧНОГ ДЈЕЛА.²

Трећом књигом која је узашла у јуну прошле године завршио је Г. Цвијић своје дјело о Македонији и Старој Србији на коме је радио неких тринаест година. И по величини утрошене енергије, и по мноштву и разноврсности научног материјала, нарочито по општем научном значају својих резултата ово дјело несумњиво чини једну ријетку научну појаву не само код нас него у опште у Географији. Дјело није само интересантно по својим научним резултатима већ и по проблемима који су испитивани и методама којим су ови обрађивани. На тај начин ови научни послови излазе из круга ре-

¹ М. Петровић, „Финансије и установе обновљење Србије“, I, 598—601.

² *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије. С проматрањима у Јужној Бугарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, у Тесалији и Епиру. Написао Ј. Цвијић, књига трећа. Са 24 географске и геолошке карте изван текста и са 71 профилем и скицом у тексту. Београд 1911 с. VIII + 689—1272. 4^о. Издање Српске Краљевске Академије Наука.*

него Божанско, кад човек каже (судијама) као ви: „ви хоћете да ме метнете у апс — учините ми ту љубав, ја сâм баш то и желим. Желите да ме изшибате? Врло сам вам захвалан на пажњи. Хоћете да ме обесите? У који конопац желите да турим врат?“¹

Тако је Толстој писао свом „милом брату“² Молочњикову непуну годину дана пре, него што сам му ја причао о другу Молочњиковом у Београду...

Сад разумем зашто се Толстој онако радосно и триумфујући смешио, кад сам му донео глас, да „светлост сија“ и у далеком, сродном му српском свету, где су некад у његовом духу делали и гоњени били богумили. Толстој је свагда веровао па је и у гроб отишао са убеђењем, да његово велико дело нагло и незадржано напредује и расте, те је не ретко говорио: „Редак ме дан прође без радосних доказа, да се онај огањ, који је Христос донео на земљу, распламћује све већма и већма“.

Мој извештај о српским назаренима био је нов доказ, да је горње радовање његово било оправдано.

(Наставиће се.)

ЈОВАН МАКСИМОВИЋ.

О СРПСКИМ ЖЕНАМА.¹

(Крај).

Није боље ни са нашом полупатријархалном женом, која живи у вароши. Та жена није изданак наше културе; она се није развила из наше сеоске жене, као год што се ни одело ни накит, које носи, ни јело, које справља, ни покућанство њене куће нису развили из народа; она је наследник туђинске варошке, у почетку византијске, за тим турске, културе, која је српским придоласцима у вароши, временом посрбљена, те изгледа као наша од искони. И та жена не стоји високо,

¹ Писма, I, стр. 332.

² Тако свагда Толстој у писмима зове само људе сличне нашем чичи-Тодору и руском Молочњикову. Њих Толстој увек у писмима ословљава: „Мили брате“, „Мили Владимире“ — и сам је често признавао, да су му они милији и ближи од рођене деце.

и она је бесправни створ, који нема ничега свога, па чак ни право располагања својом децом, коју отац упућује, кажњава, удаје и жени по својој вољи. И та жена ради многобројне и врло тешке домаће послове, без помоћи и сажалења. И та жена двори свога мужа као слуга. Њу муж истина ретко где туче, али ни она не сме да води рачуна о његовим пословима, нити сме о томе да га запита, а ако се усуди, он јој, као оно у једној Лазаревићевој причи, осорно рекне: „Јеси ли ти гладна, или ти је чега мало?“ Она се никад не отима и не купује, али се удаје за човека, кога не познаје, често из друге вароши, кога никад није ни видела. За грешке противу брачне дужности у раније време је срамоћена и враћана родбини, у новије се време отерује. Ту је готово једино боље судбине од патријархалне жене, која је за такву погрешку метана под гомилу.

Ни полупатријархална се жена не узима за друга и помоћника у животу, већ из других разлога. На првом месту она се узима да буде бесплатни слуга и угађач своме мужу и његовој фамилији и одржавалац домаће економије. Муж од ње тражи: топлу собу, меку постељу, чисту преобуку, готов ручак и сву услугу; сем тога да слуша све старије у кући без протеста. У једној народној песми казује се, како је Јову Капетановића запитала дружина:

Брате, Јово Капетановићу,
Зар је теби тако љуба драга?

а он јој одговорио:

Јер ми неће љуба бити драга,
Кад ми љуба до три биља знаде:
Једно биље, рано устајање,
Друго биље, старијег слушање,
Треће биље, неодговарање.¹

Најзад муж од ње тражи да гледа кућу и сву кућну имовину и да у томе без одмора ради као слушкиња.

На другом месту жена се узима да буде човеку жена, да не би скитао које куд, већ да се привеже за посао и за кућу. Због тога она мора бити лепа, да му пружи пуну наслалу и уживање. Народне песме, у којима су многи описи идеално лепе жене, која има чарно око, којим пали варош

¹ Б. Петрановић, „Српске народне пјесме из Босне“, Сарајево 1869 стр. 197.

кроз срчани пенџер, обрве као морске пијавице, зубе као бисер, грло као лабуд, па кад пије воде из маштрафе „види јој се кроз бијело грлце, док јој вода у коталац сиђе“, танки струк и високи стас, — те песме нису сеоског, већ су варошког порекла и не односе се на сеоску, већ на варошку жену.

Добијање деце не спада у главни разлог женидбе. Ако има деце, нису на одмет, ако их нема, не сматра се за велику штету. Много пак деце већ чини бригу. Због тога се варошка жена, ако нема деце, не отерује, нити се из тих разлога, поред ње, доводи друга.

Овако вредним домаћицама и лепим женама људи не поклањају довољно пажње. У кући су често пута „као Турци“, само ћуте, без милосне речи, траже да им се погоди свака мисао и да им се угоди сваком прохтеву, или вичу и чангризају. О угађању жени нема готово ни помена. Ван куће су многи још и гори: иду у кафане, воде свираче, картају се, троше, и све то правдају, да „мора човек с људима“ и да „човек није жена“. За све то жена има једину накнаду, што јој муж доноси да једе и да пије до миле воље и што је облачи и кити, понекад чак плаћајући интерес на тепелук и новце, које понесе неколико пута у животу.

Затворена у четири зида, варошка жена има врло узан круг идеја. Она је сујеверна и на њезин ричун живе гатаре и бајалице. Она није посвећена у послове свога мужа, још мање у локалне и јавне. Она не уме ни да васпитава и подиже своју децу. И ако се ту каже, да су женска деца брига материна, та се брига своди на то, да их упуте, да буду добре и послушне домаћице и честите жене. Преко тога се не иде. Са мушком децом стоји још горе. Она је воле, али је не слушају. Отац зна само да их туче, кад погреше, или кад се мати потужи, због тога их она заштићује и чини им по вољи: пушта их да скитају, не навикава их на рад, кицоши их, даје им новаца. Због тога од њих у врло много прилика постају лумпачи, карташи и пропалице. Између осталог и то је један од узрока, што се у нас у варошима и велика имања тешко одржавају кроз много генерација. Наше вароши се подмлађују придоласцима са села, који кроз неколико генерација пролазе истим трагом.

Сем што је скученог знања и што је мученица, варошка је жена и неумашна бедница. Није лако одговорити силним

дужностима, које на њој леже — она прва устаје, последња леже, двори мужа, свекра и свекрву, девере и децу, држи кућу, гаји живину, музе краву, шије, пере и тако даље — а остати здраве свести и у снази, и умети се наћи. Због тога за послове веће врсте и озбиљније она нема ни снаге ни умешности. Само ако јој је природа особито наклоњена те јој изузетно одржи мудрост и подари такта, успева понекад да и крупније ствари изведе. Такве су жене ретке, на њих се прстом указује и зову их јунак-женама. Типичан пример овакве жене је она сирота, добра душа, „као светац“, она Марица из ваше средине, што ју је изнео Лаза Лазаревић у приповетци „Први пут с оцем на јутрење“, која пошто јој је муж све прокартао, па хоће да се убије, изненадно стаје пред њега и узвикује:

— Митре, брате, господару мој, шта си наумио? А он јој дркћући, шупљим гласом одговара:

— Иди, Марице, остави ме... Ја сам пропао!

— Како си пропао, господару, Бог с тобом! Што говориш тако?

— Све сам дао, рече он, па рашири руке.

— Па ако си, брате, ти си и стекао!...

— Ама све — рече он — све, све!

— Ако ће, рече она.

— И коња!

— Кљусину, рече она.

— И ливаду!

— Пустолину!...

— И кућу, рече он па разрогачи очи.

— Ако ће, рече она, да си ти жив и здрав...

— Шта ти то велиш, Марице?

— Велим, да Бог поживи тебе и ону нашу дечицу. Није нас хранила ни кућа ни ливада, него ти, хранитељу наш. Нећемо ми бити ниједно гладни, док си ти међ нама... Ниси ти неки туњез, као што има људи. Недам ја самих твојих руку за сав капитал Параносов, па да је још онолики.

— Па ћемо опет стећи кућу, рече он.

— Извешћемо нашу дечицу на пут, рече она.

— Па ме неће мртвога клети... Од кад их нисам видео.

И он се враћа кући, деци, послу. — Има таквих варошких жена, али су, као што рекох, ретке, и што је главно, то је

њихово лично, индивидуално, али није опште; много их је више, које не умеју да се нађу, и остављају да све иде како иде.

Варошка је жена огуглала на свој живот, сматра га као нешто, што се по себи разуме и што не може бити другојаче. Па не само то, но како се такав живот цени, она се труди да га усаврши и до крајњих граница изведе: да буде вредна, покорна и свакоме послушна, да све држи у реду, да буде што лепша и што умиљатија, да нигде не иде и да нема своје воље.

Али човек је човек, живот није мртвило. Испод све те учмалости често избију: живот, младост, љубав, страст, те се изразе у каквом тајном греху, који нико не зна, или који у уским зидовима куће изумире, или чак постане јаван, јер:

Љепота својте не пази
Севдалук стида не има,

или у каквом варошком скандилу, или каквом чудном лукавству, каква су се морала развити у несрећном положају, или се најзад испоље у поезији туге и бола, у којој се, анонимно, псевдонимно, или баш и поименично изражава оно, што се иначе не може рећи. Најзад, у новије време варошка је жена почела и да се отима.

У нас се често чује, како су прошла стара добра времена, како су се млађи одметнули, те не слушају своје родитеље, како се мушка и женска младеж дружи, како су жене изгубиле стид и како нема више старинских жена; једном речи како се стара врлина изгубила. Но питање је, има ли се ту шта жалити и је ли то била врлина: кад су девојке „у ка-везу расле“, кад се девовање, какво је да је, називало царовањем, кад се непрестано клело „и старо и младо, што ра-стави и мило драго“, кад су младе биле готове, да беру че-мерику траву, да њоме лице умивају, „да ј' недрагом горко и чемерно“, па су се ипак морале мирити са својом судби-ном, кад се код мајке било „бела и румена“, а код мужа „бледа и зелена“, кад се тешко сносила чељад мужевље куће, те је вредео „јунак с мајком четири динара, а без мајке хи-љаду дуката“, и кад су девојке чезнуле да се удаду за „је-динка ил' старијег синка, да нијесу сваком под ногама: је-трвици и њезиној дјечи“.

Наша варошка жена је мало позитивно напредовала. Ни из ње се није развио нови тип жене, који би с њом остао у вези и који би био управо њезин облагорођени наставак. Она је као год и сеоска жена заостала, али већ не више свуда у старом положају. Она је почела да се отима. Али неспремна и неспособна за прави положај жене, она се није знала одредити; те се онде, где се највише отела, у највише случајева удалила и извргла у нешто, што није ништа, у празну спољашност, бесмислен гест и бесплодни, па чак и штетни, разговор, који јој испуњује велики део живота. И око варошке се жене мора поднети много труда и напора.

То је наша полупатријархална жена.

*

Ја немам времена да испитујем узроке овоме стању. Њих има много, а најглавнији су: културни ниво, начин живота, економски и друштвени облици и туђи обрасци. Две су пак ствари, које су могле нарочито утицати на побољшање жениног положаја а то су: религија и културни напредак. На жалост обе су ове чињенице у нас биле ометене да изврше своју улогу.

Наша религија није стигла, да као код других Хришћана изађе жени на сусрет. Хришћанство је у почетку било сурово према жени. Црквени оци су сматрали жену као ниже биће. Она је описивана као врата пакла и као мати свију људских зала. Већ сама помисао, да је жена — жена, била је стидна. Због Евиног греха морала је живети као покајница. На овим погледима се дуго заснивало јавно мишљење у Хришћана. Али је хришћанска црква ипак нешто учинила за жену. И ако јој је одрекла потпуну стварну једнакост, она јој је дала пуну верску једнакост. Свештенство је истина остала привилегија човекова, али она није вредела и пред Богом: душа женина добила је право да буде исто тако способна за награду и за одгорност као и човекова, — и на хришћанском небу нема разлике између човека и жене. Оваквим учењем Хришћанство је подигло жену: Хришћанин у својој жени има да поштује Хришћанку. Сем тога црква је још више уздигла жену, што је одбацила обичај многоженства и домаћег конкубината и што је некадашње апсолутно право човеково на отеривање жене и на развод брака ограничила. Најзад Хришћанка је у Светој Богородици добила своју моћну заштит-

ницу, коју црква и ако је жена, као матер Божју и као оваплоћење хришћанских идеала, мора поштовати, и она шири свој моћни плашт над својим сестрама на земљи, свуда где је право Хришћанство ухватило корена.¹

Српска жена није била те среће. И ако је кроз толико векова Храшћанка, и ако не испушта из уста име матере Божје, она је и даље остала сујеверна, без праве религије и њене заштите, без знања и без права на протест против отеривања, двоженства и конкубината. Наша црква услед злих прилика под туђином није имала правих свештеника, који ће жену заштити и уздићи. Црним бојама описује Герасим Зелић² свештенство једнога дела нашега народа из почетка XIX века. Није било боље ни свештенство у другим нашим крајевима. Част подвизима наших свештеника из устанака у борби противу Турака, али у погледу познавања црквених ствари и истинског хришћанског учења они нису стајали много даље од масе народне. Чак 1834 године није било овде у околини Шапца свештеника, „који би по закону службу божествену, као што треба, свршио“.³ Равнодушност према отеривању жена и узимању других, па чак и венчавање неразведених биле су обичне ствари.⁴ Нити је овде место нити ми је даље потребно да подижем завесу са много горих примера о свештеницима после устанка, о којима су се очували податци.⁵ Тек

¹ Е. Crosse, „Die Formen der Familie und die Formen der Wirtschaft“ 1896, стр. 237—239.

² Герасим Зелић, „Житије“, III, стр. 23—37. Види и „Житије“ II 115—116.

³ 10 марта 1834 године пише Вуле Григоријевић из Шапца Кнезу Милошу: „По милостивјешем налогу Ваше Светлости отишао сам у Јаребице, гди је све свештенство и кнезови из свију села Нахије Дринске састало се. Но знајући да онамо нема ни свештеника, који би по закону службу Божествену, као што треба свршио, повео сам одавде проту Јована Павловића...“ (Државна Архива, Кнеж. Канцеларија, Нахија Шабачка 1834 године).

⁴ 27 новембра 1826 године пише Суд Народни Србски Кнезу Милошу, да је примио његово писмо од 24 новембра, № 1435 „у смотренију попа Димитрија и попа Јована, који су неразведене од прежњег брачног сојуза венчавали“ (Држ. Арх. Кнеж. Канц. Народни Суд).

⁵ Тек примера ради напомињем акта у којима су недела неколиких свештеника из околине Шапца: Ноћајских свештеника Васе (Држ. Арх. К. К. Јеврем Обреновић 1820) и Живка (Д. А. К. К. Јевр. Обреновић 1820), бродаричког Тодора (Д. А. К. К. Јевр. Обреновић 1820) јабучјанског Димитрија

кад је обновљена држава успела да цркви прибави нешто угледа и важности, почело је и жени помало да свиће.

Ни са културним напретком није било боље. Наш напредак Средњег Века, који је већ био довео царицу Милицу за мужевљу трпезу, и који јој је допустио, да у сред збора господскога, истина још стидно и зазорно, али ипак отворено, проговори и посаветује свога мужа, како да настави религиозну традицију Немањића — био је ометен робовањем Турцима, у коме је жена постала двоструки роб.

*

Тек у новије време, у побољшаним културним приликама, почео је у нас да се ствара један нови тип жене, културне жене. Томе типу и ја имам да благодарим на части, што сам овде међу вама.

Ни та жена није изданак наших патријархалних и полупатријархалних средина и жена. Она се просто отргла од наших култура, и отишла под своје жени средњеевропске културе. Идеална жена средњеевропске културе неће да зна за старинске предрасуде о жени. Она зна да је људско биће, и да има права да живи као такво. Она је разумна и озбиљно се спрема за свој природни позив у животу: да буде разумна домаћица, добра мати, искрен друг свога мужа и користан члан друштва. Она зна основе домаћег газдинства и економије, па и ако свака не мора све сама да ради, уме мудро да управља; она зна потребне појмове из домаће хигијене, лекарства и педагогије, па и ако сама не лечи и не учи, зна кад треба звати лекара и како треба помагати децу у учењу; она зна шта је човек и његов позив, па и ако не може директно да му помаже, она уме да му посао учини угодним и лакшим; она зна шта је општина, јавност, држава, народ, националне и опште ствари, па и ако у њима не води прву реч, она о њима брине, води рачуна и увек је готова да се за њих колико може жртвује.

У исти круг жена убрајам и жене разних професија: лекаре, учитељице и чиновнике различитих врста, за тим рад-

(Д. А. К. К. Јевр. Обреновић 1821), јадранских Деспота (Д. А. К. К. Нахија Шабачка 1833) и Лазара Филиповића (Д. А. Јевр. Обреновић 1834) настојатеља манастира Радовашнице Серафима (Д. А. К. К. Нахија Шабачка 1836), и тако даље.

нице различитих заната. Све су оне израз средњеевропске жене, јер по нашим патријархалним и полупатријархалним схватањима и потребама за такве жене не би било места. Оне су дакле средњеевропске жене, и кад су то у пуном смислу, поред добрих особина средњеевропске жене, имају вишак, што могу бити и са свим независне.

Културна је жена у нас од скоро, али већ многа кућа, многа деца и многи муж и наш јавни живот имају да благодаре њиховом утицању и деловању. Треба се само сетити корисних женских друштава за економски, хумани и патриотски рад у земљи и ван ње.

И ако тек при стварању, и врло малобројна, таква је и наша културна жена.

*

На жалост, на рачун наше културне жене извргло се врло много жена без културе и без добрих особина културних жена, у жене, које не само не вреде ништа, но још унижавају углед културне жене, унижавајући и упропашћујући све оно, што културној жени тако добро стоји: оне преобраћају слободу у разузданост, живот пун садржине у безначајне гестове, паметни разговор у празна блебетања. Таквих је полутанских и исподполутанских жена у нас врло много и сваких их је даном све више. То су оне жене, које се злоупотребљавајући потребна права кретања и говора културне жене скитају и оговарају, и то правдају тиме, што жена није роб, да седи код куће и да ћути. Жена истина није роб, али није ни богаљ ни вечито дете, о коме треба други да се стара. И она има својих дужности и као жена, и као мати и као домаћица и као члан друштва. С правом се може рећи да свега тога има, и то у већој мери, и код других много напреднијих народа. И то је истина, али је истина и то, да тамо има много више и правих културних жена. И још нешто, извргнуте се жене, тамо не сматрају као корисне и не уважавају као добре, већ на против. Права српска жена нема у њима ни утехе ни обрасца.

Ако сведемо све догде речено, ми ћемо видети, да се у нас не само јасно истичу три различита типа жена, но да чак међу њима нема никакве везе: да су се развили самостално, потпуно један без другог. Жене се ових типова разликују не само оделом, већ и у погледима и у целој култури. У кул-

турним деловима Европе жене не стоје тако далеко једна од друге. Тамо је култура старија, школска настава одавно обавезна и за женскиње нарочито подешена. Уз то је тамо и однос међу женама већи: сељанка улази у варошку кућу ради службе и ту се култура и учи, а друштвени живот, журналистика и литература уједначавају варошке жене. На тај начин, све што се жене тиче, продире од врхова до дна и жене постају једно цело. Наша сељанка тешко доспева и до прага варошке жене, а варошка нема везе са културном. Културна пак жена више се приближује свесном мушкињу, но женама патријархалне и полупатријархалне средине.

Наша културна жена има тежак задатак: она има да ступи у везу и са патријархалном и полупатријархалном женом и да их себи приближи и уздигне. И још нешто. Подизање мора вршити опрезно, постепено и солидно, не машајући се за ствари идеалне и високе све донде, док се не подигне оно што је ниско и не оснажи оно што је слабо. У свету где је културна жена много старија, јача и многобројнија, може тежити и за вишим но што има. Ја не одричем да и у нас има жена, које заслужују да се према њима испуне најидеалнији женини захтеви, али где је граница тих жена и шта је критеријум, где та граница престаје. Најзад у нас је искуство показало, да се брзим добијањем онога идеалнога, много изгуби од онога реалнога. Како у нас све иде брзо, бојазан је, да једнога дана све жене не постану што и људи, и да останемо без жена. То ваљада не желе ни жене.

Само још реч две. Пуно ствари, које сам о жени и њеном положају поменуо зависиле су и зависе понајвише од људи. Ја то нисам истицао, јер је овде говор о женама. Али је већ очевидно, да жени треба помоћи и да је треба подићи. Нека и жене на томе разумно и снажно пораде са своје стране, а паметни су људи вазда уз њих, да их охрабре и помогну.

ТИХОМИР Р. ЂОРЂЕВИЋ.